

PODPISYWANIE UMÓW KWALIFIKOWANYM PODPISEM ELEKTRONICZNYM

W obliczu epidemii, z dnia na dzień papierowa forma pisemna stała się w pewnym sensie niedostępna, a jednak umowy i inne dokumenty nadal trzeba podpisywać. W ten sposób istniejąca od niemal dwudziestu lat w kodeksie cywilnym forma elektroniczna stała się swoistym remedium na problemy związane z logistyką podpisywania umów. Ale jak ją stosować, aby umowy zawierać skutecznie?

Forma dokumentowa a forma elektroniczna

Dokumenty w postaci elektronicznej mogą być skutecznym sposobem zawarcia umów – dla ważności wielu z nich wystarczy np. korespondencja e-mail obejmująca treść uzgodnień w treści e-maila lub w załączniku. Przepisy różnicują jednak moc dowodową dokumentów elektronicznych, a niekiedy także ich ważność albo skuteczność, w zależności od sposobu ich sporządzenia i podpisania. Zwykła wiadomość e-mail może spełniać wymogi tzw. formy dokumentowej, o ile możliwe będzie ustalenie osoby składającej oświadczenie, i jest wystarczająca dla umów, które nie muszą być zawarte w bardziej rygorystycznych formach (np. pisemnej). Jednakże dla spełnienia wymogów formy elektronicznej w rozumieniu kodeksu cywilnego, e-mail lub inny przekaz elektroniczny (np. plik PDF) musi jeszcze zostać opatrzony kwalifikowanym podpisem elektronicznym¹.

W niniejszym opracowaniu zajmiemy się jedynie kwalifikowaną formą elektroniczną, która zapewnia wyższe bezpieczeństwo stronom i (w odróżnieniu od formy dokumentowej) pozwala korzystać z domniemania, że osoba, która złożyła podpis elektroniczny, złożyła opatrzone nim oświadczenia.

Wymogi dla formy elektronicznej

Podpisanie dokumentu w formie elektronicznej oznacza, że oświadczenie woli jest wyrażone w postaci elektronicznej i opatrzone kwalifikowanym podpisem elektronicznym. Polski ustawodawca promuje taką kwalifikowaną formę elektroniczną i to jej przyznaje ekwiwalentność z formą pisemną.

¹ Wyjątkiem są jedynie czynności bankowe, które mogą być dokumentowane w "zwykłej" (niekwalifikowanej) postaci elektronicznej ze skutkiem równoważnym formie pisemnej, o ile spełnione są szczegółowe wymagania techniczne, a bank zawarł z klientem stosowną umowę.

Również ustawodawca europejski w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE ("eIDAS") wprost wskazuje, że kwalifikowany podpis elektroniczny ma skutek prawny równoważny podpisowi własnoręcznemu.

Oświadczenie woli strony umowy opatrzone kwalifikowanym podpisem elektronicznym jest ważne, jeżeli taki podpis został złożony w terminie ważności kwalifikowanego certyfikatu wystawionego dla tego podpisu oraz jeżeli certyfikat ten nie był zawieszony.

W formie elektronicznej można zawrzeć każdą umowę, chyba że wymagana jest forma szczególna (np. aktu notarialnego).

Do zawarcia umowy w formie elektronicznej konieczne jest posiadanie ważnego kwalifikowanego podpisu elektronicznego przez wszystkie strony umowy. Możliwe jest również skuteczne zawarcie umowy w formie mieszanej, w której jedna lub więcej stron umowy przystąpi do niej w formie elektronicznej, a pozostałe strony – w formie pisemnej (obie te formy bowiem mają równoważny skutek prawny). Trzeba mieć jednak na uwadze względy praktyczne, z powodu których nie zaleca się stosować formy mieszanej np. w przypadku umowy zastawu rejestrowego.

Kwalifikowane podpisy elektroniczne muszą obejmować całą treść umowy. Nie wystarczy podpisanie pliku obejmującego jedynie strony podpisowe oddzielone od głównego dokumentu – podpisana ważnie umowa to kompletny dokument (zwykle w formacie pdf) opatrzony kwalifikowanymi podpisami elektronicznymi odpowiednich stron.

Co to oznacza w praktyce?

W praktyce umowa zapisana w pliku pdf może zostać podpisana przez każdą ze stron kwalifikowanym podpisem elektronicznym. Podpisy na jednym dokumencie (pliku) pdf można złożyć wielokrotnie, co oznacza, że po podpisaniu przez jedną ze stron, umowa powinna zostać wysłana do drugiej ze stron w celu podpisania jej kwalifikowanym podpisem elektronicznym, a następnie zwrotnego odesłania.

Co bardzo ważne, plik pdf zawierający treść umowy, na którym złożono choćby jeden kwalifikowany podpis elektroniczny, jest zablokowany przed dokonaniem w nim jakichkolwiek zmian, a wszelkie próby zmian zostaną odnotowane. Jest to olbrzymia zaleta formy elektronicznej, albowiem podpis, będąc integralną częścią pliku, uwiarygodnia dokument i usuwa wątpliwości co do tego, czy nie zostały w nim dokonane zmiany między podpisaniem go przez jedną i drugą stronę.

Kto podpisał?

Dokumenty powinny być podpisane kwalifikowanym podpisem elektronicznym osadzonym w dokumencie (podpis wewnętrzny). Plik pdf otrzymuje wówczas rozszerzenie np. ".sig". Każdorazowo pozwala to na tzw. walidację kwalifikowanego podpisu elektronicznego i sprawdzenie:

- czy certyfikat ma status certyfikatu kwalifikowanego (istnieją bowiem w obrocie certyfikaty o niższej randze) oraz czy jest nadal ważny (a tym samym - czy objęty certyfikatem podpis jest ważny),

- tożsamości osoby, która podpisała dokument (certyfikat zawiera m.in. wskazanie imienia i nazwiska sygnatariusza oraz cechę "subject", która zawiera numer PESEL albo inny numer identyfikacyjny; jeżeli jest to numer PESEL, można w konsekwencji sprawdzić, czy ta osoba jest upoważniona do reprezentacji strony umowy, o ile sygnatariusz jest wskazanym w KRS członkiem zarządu albo prokurentem i w KRS figuruje taki sam numer PESEL),
- czy dokument nie podlegał próbom zmian,
- w jakim dokładnie czasie (data i godzina) złożono podpis.

Idealnym rozwiązaniem jest umieszczenie podpisu w pliku pdf w miejscu do tego przeznaczonym na stronie podpisowej. Jest to ważne, gdy określony podmiot występuje w umowie w różnych rolach (np. jednocześnie jako kredytobiorca i gwarant albo agent, kredytodawca i agent zabezpieczenia), a strona podpisowa przewiduje oddzielne miejsca do złożenia podpisów przez ten sam podmiot działający w poszczególnych rolach. Nie każdy jednak potrafi pokonać w tym względzie wyzwania techniczne, które stawia przed nim program do podpisywania dokumentów kwalifikowanym podpisem elektronicznym.

Mając powyższe na względzie, bardzo ważne jest wpisanie na stronie podpisowej imion i nazwisk osób podpisujących umowę oraz oznaczenie ich funkcji (pełnomocnik, prokurent, członek zarządu) i nazwy reprezentowanego podmiotu. Jeżeli określony podmiot występuje w umowie w różnych rolach, to możliwe jest zapisanie w umowie, że podpisy elektroniczne złożone w imieniu takiego podmiotu obejmują oświadczenia woli dotyczące każdej z tych ról. W ten sposób unikamy wątpliwości, do kogo należy podpis elektroniczny wstawiony w dokumencie w innym miejscu niż strona podpisowa, oraz w jakim charakterze został złożony.

Data pewna

Niektóre umowy zawierane w obrocie wymagają dla swej ważności lub też w celu wywołania określonych skutków prawnych formy pisemnej z datą pewną. Mamy tu na myśli między innymi przelew na zabezpieczenie czy umowę o ustanowieniu administratora hipoteki. Nie uniemożliwia to zawarcia tych umów w formie elektronicznej, o ile tylko kwalifikowany podpis elektroniczny zostanie dodatkowo opatrzony kwalifikowanym elektronicznym znacznikiem czasu.

Należy zwrócić uwagę, iż kwalifikowany elektroniczny znacznik czasu to usługa odrębna od kwalifikowanego podpisu elektronicznego, która musi być wykupiona u dostawcy usług zaufanych wpisanego do rejestru prowadzonego przez NBP albo instytucję prowadzącą taki rejestr w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej.

Wykupiony dostęp do takiej usługi pozwala sygnatariuszowi znakować dokumenty w formie elektronicznej kwalifikowanym elektronicznym znacznikiem czasu, od którego dokument uzyskuje datę pewną zgodnie z przepisami kodeksu cywilnego.

Pułapki prawne

Strony podpisowe bez pozostałej części umowy: jeżeli kwalifikowany podpis elektroniczny został złożony na stronach podpisowych odłączonych od pozostałej części umowy, nie spełnia to wymogu formy elektronicznej, gdyż na stronach podpisowych nie zostało złożone żadne oświadczenie woli, a

zgodnie z kodeksem cywilnym do zachowania formy elektronicznej potrzeba złożenia oświadczenia woli w postaci elektronicznej i opatrzenie go kwalifikowanym podpisem elektronicznym. Połączenie takich stron z resztą dokumentu w formie sporządzonego następnie łącznego pliku w formacie pdf jest dyskusyjne, gdyż kwalifikowanym podpisem elektronicznym nie była objęta sama umowa. W takim przypadku będziemy raczej mieli do czynienia wyłącznie z formą dokumentową.

Forma hybrydowa (mieszana): często występuje potrzeba podpisania umowy przez różne strony w różnej formie, np. kredytobiorca podpisuje umowę w formie pisemnej, zaś bank w formie elektronicznej. W takim przypadku strony muszą wymienić się plikiem elektronicznym i wersją papierową, aby oświadczenie woli złożone przez stronę doszło do drugiej strony (co jest niezbędne do skutecznego zawarcia umowy). Trzeba również pamiętać o tym, że całość umowy dokumentuje plik elektroniczny (zwykle pdf) opatrzony kwalifikowanym podpisem elektronicznym wraz z egzemplarzem papierowym podpisanym przez drugą stronę.

W przypadku kompletowania egzemplarzy podpisanych w formie mieszanej, strony powinny się wymienić nośnikami, na których są zawarte ich oświadczenia woli, w następujący sposób:

- egzemplarze podpisane elektronicznie – przekazanie pocztą elektroniczną lub na fizycznym nośniku (płyta, pendrive);
- egzemplarze podpisane pisemnie – przekazanie pocztą lub kurierem albo (gdy minie epidemia) osobiście.

Zastaw rejestrowy: choć umowę zastawu rejestrowego można podpisać w formie elektronicznej i złożyć wraz z wnioskiem w formie elektronicznej do sądu prowadzącego rejestr zastawów, to z przyczyn praktycznych nie można jej podpisać w formie mieszanej, gdyż nie będzie wtedy można skutecznie złożyć wniosku do rejestru zastawu. Być może w przyszłości sądy wypracują techniczne możliwości i umożliwią składanie wniosków "hybrydowych".

Brak oznaczenia osób podpisujących z imienia i nazwiska w treści umowy: może to nastręczyć szereg trudności związanych przede wszystkim z identyfikacją i weryfikacją umocowania podmiotów podpisujących umowę, ale też określeniem, w jakim charakterze (roli) określona osoba podpisała umowę, jeżeli podpisywała ją za więcej niż jedną stronę (jako członek zarządu, prokurent czy pełnomocnik).

Weryfikacja podpisów

Jeżeli umowa została już podpisana przez jedną ze stron, druga strona przed podpisaniem umowy przez siebie kwalifikowanym podpisem elektronicznym powinna zweryfikować ważność podpisu (certyfikatu kwalifikowanego) kontrahenta. Istnieje możliwość zweryfikowania każdego podpisu elektronicznego w aplikacji dostarczanej przez dostawcę podpisu elektronicznego albo przez innego dostawcę usług zaufania wpisanego na listę prowadzoną przez NBP albo instytucję prowadzącą taki rejestr w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej.

Weryfikacja w trybie online pozwala sprawdzić autentyczność dokumentu, czy dokument nie został zmodyfikowany po jego podpisaniu oraz czy certyfikat użyty do podpisania był prawidłowy i nie został unieważniony (ścieżka certyfikacji), a także charakter certyfikatu (kwalifikowany czy niekwalifikowany).

W przypadku podpisów elektronicznych osadzonych w dokumencie pdf wygodny sposób weryfikacji oferuje również odpowiednie narzędzie Adobe Acrobat. Trzeba jednak pamiętać, że Adobe w zakresie kwalifikowanego podpisu elektronicznego nie ma statusu "kwalifikowanego dostawcy usług zaufania" i weryfikacja za pomocą tego narzędzia może mieć jedynie charakter wstępny (nie korzysta bowiem z domniemań dowodowych, które przysługują certyfikatowi pochodzącym od podmiotów kwalifikowanych).

KONTAKT

Grzegorz Namiotkiewicz
Partner

T +48 22 627 11 77
E grzegorz.namiotkiewicz
@cliffordchance.com

Jan Zdzienicki
Of Counsel

T +48 22 627 11 77
E jan.zdzienicki
@cliffordchance.com

Agnieszka Dobrzeńska
Knowledge Lawyer

T +48 22 627 11 77
E agnieszka.dobrzeńska
@cliffordchance.com

Niniejsza publikacja nie omawia wszystkich aspektów przedstawianych zagadnień i nie stanowi porady prawnej ani porady innego rodzaju.

www.cliffordchance.com

Norway House, ul. Lwowska 19, 00-660
Warsaw, Poland

© Clifford Chance 2020

Clifford Chance, Janicka, Krużewski,
Namiotkiewicz i wspólnicy spółka
komandytowa

Abu Dhabi • Amsterdam • Barcelona • Beijing •
Brussels • Bucharest • Casablanca • Dubai •
Düsseldorf • Frankfurt • Hong Kong • Istanbul •
London • Luxembourg • Madrid • Milan •
Moscow • Munich • Newcastle • New York •
Paris • Perth • Prague • Rome • São Paulo •
Seoul • Shanghai • Singapore • Sydney •
Tokyo • Warsaw • Washington, D.C.

Clifford Chance has a co-operation agreement
with Abuhimed Alsheikh Alhagbani Law Firm
in Riyadh.

Clifford Chance has a best friends relationship
with Redcliffe Partners in Ukraine.